

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

APPROPOS

Vindmøller – åbenhed, dialog og inddragelse

APROPOS Kommuneplanlægning er en elektronisk 'samlemappe', der ligger på Naturstyrelsens hjemmeside.

Intentionen med **APROPOS** er, at der løbende udsendes udgivelser om emner, der har relation til kommunernes planlægning. Der kan være tale om faktablade og vejledning m.v., som efter Naturstyrelsens opfattelse kan være nyttige som inspiration for kommunerne i deres arbejde med planlægningen.

Forslag til udgivelser modtages gerne på nst@nst.dk.

Tidligere udgivet APROPOS

- 1 Vand- og naturplanerne i fokus
- 2 Landskabskaraktermetoden og byudvikling
- 3 Geologi i kommuneplanlægningen for det åbne land
- 4 Kulturmiljøet i kommuneplanlægningen for det åbne land
- 5 Kommuneplanlægning for biogasanlæg
- 6 Planlægning i kystnærhedszonen
- 7 Nye muligheder i byranden
- 8 Større sammenhængende landskaber og landskabskaraktermetoden
- 9 Landskabsatlas

Redaktion

Kirsten Vest, Naturstyrelsen
Lia Maria Hauch Kaufmann, Naturstyrelsen
Dennis Ravn, Kalundborg Kommune
Rikke Ulk, Antropologerne
Toke Kyed Amlund, Antropologerne
Catrine Ørgaard Rudolf, Antropologerne

Fotos:

Antropologerne og Lia Maria Hauch Kaufmann.

Miljøministeriet, maj 2014
Isbn-nr. 978-87-7091-494-9

Side 5	Forord
Side 6	Indledning
Side 7	Kalundborg som case
Side 9	Planlægningens aktører og proces
Side 10	Planlægningsforløb
Side 12	Embedsmand
Side 14	Politiker
Side 16	Lodsejer
Side 18	Opstillere
Side 20	Proaktive borgere
Side 22	Reaktive borgere
Side 24	At mødes
Side 27	Potentiale i netværksdrevet planlægning

STAPLES Flipchart pad

HVAD kan vi

HMM er det

HVAD kan vi

Hvordan testet / id papir

Hvordan...

Vindmølleplanlægning - det gør vi sammen!

Hver vindmølle gør en forskel. Både for kommunen, for opstilleren og for de nye naboer. Hver enkelt vindmølle giver også renere energi og dermed renere luft - både til os her og nu, men også til de næste generationer. Spørgsmålet er altså ikke, om vi skal have flere vindmøller på land i Danmark. Spørgsmålet er, hvor vindmøllerne skal placeres. Det skal vi finde svaret på sammen.

I december 2013 mødtes knapt 50 interessenter på Kragerup Gods til en anderledes workshop for at drøfte løsninger for fremtidens planlægning af vindmøller på land. Med denne publikation deler vi nu resultatet af disse drøftelser med alle. Mit ønske er, at den nye viden, der er tilvejebragt, vil inspirere både opstillere af vindmøller, kommuner og borgere til at gå ind i planlægningen med åbenhed og ved at indgå i dialog og sikre inddragelse.

Som I kan læse, er det helt afgørende, at vi taler sammen tidligt i planlægningsprocessen, når vi skal finde den bedste placering til hver enkelt vindmølle. Processen kan være præget af stærke synspunkter, og det er kun naturligt, for vindmøller er hverken usynlige eller lydløse. Men den dialog

skal vi byde velkommen, for det er ofte, når vi ser tingene fra en anden vinkel, at vi forstår de forskellige sider af sagen.

I Danmark har befolkningen en stor interesse for miljøet og naturen, og vi er meget villige til at tænke over forbruget af ressourcer i vore egne hjem. Det engagement skal vi fastholde, udvikle og bruge - også i vores fælles arbejde med fremtidens vindmølleplanlægning.

Jeg vil gerne hjælpe borgerne og kommunerne til at gøre planlægningen mere overskuelig og mindre fremmed. Derfor vil Miljøministeriet også fremover bruge tid og kræfter på at bringe de forskellige aktører i vindmølleplanlægningen sammen.

Miljøministeriet inviterer omverdenen indenfor. Det har ministeriet haft stor succes med på klimasikringsområdet, friluftområdet og nu også på vindmølleplanlægningsområdet. Det er den tilgang, jeg tror på, giver de bedste og langtidsholdbare resultater. De bedste løsninger finder vi sammen.

Miljøminister Kirsten Brosbøl

Miljøminister Kirsten Brosbøl
Foto: Claus Bjørn Larsen

Indledning

Vindmøllerejseholdet hjælper kommunerne med planlægning for vindmøller. Det har vi gjort siden 2008 og opgaven er mangesidet: Fra konkrete opgaver med analyser, til vejledning om aktørinddragelse og håndtering af interesser. Planlægning for og opstilling af vindmøller optager mange forskellige parter, og der er ofte modstridende interesser. Der er brug for, at der sættes fokus på en ny og anderledes form for vindmølleplanlægning, hvor aktører involveres tidligere og er med til at sætte retningen.

I et pilotprojekt gennemført ultimo 2013, er der skitseret og afprøvet et koncept for aktørkortlægning og aktørinddragelse i en udvalgt kommune. Projektets formål er:

- at afprøve i praksis, om det er muligt at skabe interesse, forståelse og dialog blandt de lokale aktører på vindmølleområdet
- i fællesskab at udvikle gode ideer til, hvordan vi kan skabe større involvering og samarbejde i vindmølleplanlægningen
- at formidle ideer og erfaringer, så de kan være til glæde og gavn for andre

Vi er i projektet gået i dialog med både borgere, interesseorganisationer, kommunale og statslige embedsfolk, politikere, forskere, projektudviklere, rådgivere og andre interesserede. Alle, der har været involveret i pilotprojektet, har en interesse i at deltage i vindmølleplanlægningen. Kommunen ønsker at skabe mulighed for vindmøller lokalt. Lokale borgere ønsker at blive inddraget i kommunens planlægning på nye måder. Vindmøllemodstandere vil have indflydelse på, om og hvor, der skal møller op. Interesseorganisationer ønsker at sikre deres interesser, f.eks. ved at skabe bedre vilkår for opstilling af vindmøller.

I pilotprojektet er gennemført interviews med forskellige mennesker, der har eller får en rolle i vindmølleplanlægningen og samlet dette i et overblik over tre overordnede aktørgrupper, hvor myndighedernes, erhvervets og borgernes rolle og inddragelse er beskrevet. De tre aktørgrupper er detaljeret beskrevet i seks profiler, ud fra de forskellige menneskers roller, karakteristika, behov og udfordringer. Pilotprojektet har desuden med sin aktivitet skabt grobund for personlig kontakt og tillidsskabende dialog mellem de forskellige

aktører, hvilket er essentielt, når vi sammen stiler mod tidligere og netværksdrevet involvering af alle parter. Dette er nyt samtidig med, at det også er velkendt og gammelt. Danmark er kendt for andelsbevægelser og foreninger. De fleste danskere er med i en eller flere foreninger eller netværk. I pilotprojektet benyttede vi bl.a. kommunens eksisterende kontakter til de lokale råd og borgerforeninger, og skaffede ad den vej dialog med mange borgere.

Kontakter, interviews og dialoger kulminerede i en workshop med en bred sammensætning af ca. 50 aktører: Lokale borgere, myndigheder og erhverv. På workshoppen afprøvede vi i fællesskab metoder for, hvordan man i praksis kan skabe en åben dialog og samarbejde på tværs af interesser. Deltagerne udviklede sammen konkrete idéer til, hvordan man kan inddrage borgere og andre aktører, så tidligt som muligt i vindmølleplanlægningen.

Netværksdrevet vindmølleplanlægning forstår vi som dét, at skabe dialog, forståelse og kontakt mellem mennesker. Ikke nødvendigvis i en formaliseret netværksform, men mere som en grobund eller fælles platform for samarbejde. At Henrik fra byrådet, som sætter den politiske retning, har dialog med Ole fra kommunen om muligheder og udfordringer i planlægningen, og snakker om drømme og bekymringer for fremtiden med Ulla og Henning fra nabobyerne. Kendskabet til hinanden og tilliden bygges op over tid, og kræver, at alle parter er interesserede i en mere involverende planlægningsform, hvor nogen skal afgive ansvar og andre tage ansvar på sig, og hvor man må acceptere den præmis, at man ikke på forhånd ved, hvor man ender. At man mødes til et borgermøde en enkelt aften er ikke netværk, men at man over tid lærer hinanden at kende, har en løbende dialog og udvikler sammen - det er netværk. Publikationen her er produktet af vores pilotprojekt og er tænkt som vidensdeling om aktørerne i en proces og som inspiration for andre, der ligesom os i vindmøllerejseholdet ønsker at blive bedre til borgerinddragelse, kommunikation og samarbejde. Vi håber, at 'Vindmøller - åbenhed, dialog og inddragelse' kan inspirere til at indtænke mennesker og processer i det store arbejde med Danmarks vindmølleprojekter på land.

Antropologisk tilgang og metode

Vi hjælper organisationer og virksomheder med at forstå brugerne og den virkelighed, som nye tiltag skal virke i. Og med at forandre via involvering.

I dette projekt har Antropologerne i samarbejde med vindmøllerejseholdet besøgt myndighed, erhverv og beboere fra et område, hvor der både er sat og skal sættes vindmøller op. Vi har mødt disse virkelige mennesker på deres kontor, ude eller hjemme i stuerne, og har via samtaler, interviews og øvelser kortlagt deres forskellige viden om og rolle i en vindmølleplanlægningsproces. Anvendt antropologi handler om at lære med og af mennesker - ikke bare om dem. Derfor blev de inviteret til workshoppen for at møde hinanden, kvalificere resultaterne, skabe netværk og være med til at pege frem. Tak til deltagerne fra Kalundborg.

Antropologerne
forståelse & forandring

Kalundborg Kommune som case

Projektet handler om at generere idéer og afprøve metoder i samspil med de mennesker, som har en aktie i vindmølleplanlægningen til brug for udvikling af planlægning nedefra. Derfor har det været en forudsætning, at projektet skulle laves i samarbejde med en kommune og ved at skabe dialog med kommunens borgere. Kalundborg Kommune blev valgt som samarbejdspartner, da de både har vindmøller, der er sat op, og vindmølleprojekter, der planlægges for. Samarbejdet giver mulighed for, at både vi og kommunens medarbejdere kommer i dialog med de lokale borgere, som har erfaringer med vindmøller i deres eget nærområde, kommunens proces og borgerinddragelse, samt bekymringer for fremtiden. Samtidig har vi kunnet gennemføre interviews og workshop et af de steder, hvor vindmølleplanlægningen foregår lige nu, nemlig i Kalundborg kommune.

Kalundborg Kommune har en politisk ambition om at være en "grøn industrikommune", og har derfor

også stor fokus på grøn energi og vindmøller. Den af byrådet i 2009 vedtagne temaplan for vindmøller er i gang med at blive realiseret, og der foregår i den forbindelse det relevante planarbejde for flere af områderne. Kalundborg Kommune har ønsket at deltage i projektet for at styrke inddragelsen af borgere. Der er i kommunen et klart ønske om at sikre borgernes interesser bedst muligt, at det konkrete møde og samarbejde med borgere og andre aktører vil bidrage til kommunens fremtidige borgerinddragelsesprocesser. Kalundborg Kommune forventer, at erfaringerne fra pilotprojektet vil kunne anvendes direkte i den videre planlægningsproces, og kommunen vil have stor fokus på borgerinddragelse generelt i planlægningen fremover. Projektet bidrager til kommunens dialog med mange forskellige aktører inden for vindmølleplanlægningen, som kommunen normalt ikke får i tale. Denne dialog vil i sig selv styrke den fremadrettede borgerinddragelse i planarbejdet.

Fakta om vindmølleplaner i Kalundborg Kommune:

Temaplanen for vindmøller er godkendt i 2009 med 7 udlagte vindmølleområder.

To vindmølleområder er realiseret.

To vindmølleområder er i planproces

Flere af de udlagte områder er i storskala landskaber.

Planlægningens aktører og proces

Hvem indgår i en vindmølleplanlægningsproces og hvornår?

- Tre aktørtyper (Myndighed, Erhverv og Borger)
- Mange forskellige interesser
- Et planlægningsforløb hvor man involverer sig eller bliver inddraget på forskellige tidspunkter
- 6 profiler (se her og på side 12-23)

De enkelte profiler og citater, som fremgår på de følgende sider, er sammenskrivninger af dels konkrete udsagn i forbindelse med Antropologernes interviews og feltbesøg, og dels de perspektiver, som deltagerne i workshoppen fremførte.

Myndighed Embedsmand

Statslige og kommunale embedsmænd, som arbejder med at udmønte og opfylde vindmøllepolitiske mål via planlægning, lovgivning og demokratiske processer.

Myndighed Politiker

Lands- og lokalpolitiske valgte, som arbejder med at udstikke visioner og mål for vindmølleområdet og vedtage konkrete planer og projekter.

Erhverv Opstiller

Et privat firma, som står for selve opsætningen af vindmøller og som aktivt arbejder med lodsejere, kommune og borgere om at realisere vindmølleprojekter.

Erhverv Lodsejer

Lokale jordejere, som ejer de områder, som er egnede eller udpegede til vindmølleopsætning, og som kan sælge eller udleje jorden.

Borger Proaktiv

Lokal borger, som følger med i national og lokal politik, og som involverer sig vel- eller modvilligt tidligt i vindmølleprocessen.

Borger Reaktiv

Lokal borger, som først sent i planlægningsprocessen bliver opmærksom på vindmølleplanerne og som reagerer med spørgsmål, usikkerhed og aktivitet.

Planlægningsforløb

Et overblik over vindmølleplanlægning og borgernes rolle i planlægningsprocessen

Modellen viser forholdet mellem de forskellige aktørers inddragelse og deltagelse i vindmølleplanlægningen. Myndigheden er det politiske, økonomiske og lovgivningsmæssige fundament hvorpå erhvervet spiller og udvikler de konkrete vindmølleprojekter. Borgere og foreninger er med, men oftest i korte høringsintervaller, med lille og begrænset viden og indflydelse og derfor kun kortvarigt eller drypvist.

Fase 0 - Ramme

Regeringen sætter rammerne

Energiforliget fra 2012 sætter rammerne for udbygningen med vindmøller i Danmark.

Nye vindmøller

Havvindmøller -

1000 MW

Kystnære områder -

500 MW

Landmøller - 1800 MW

(netto 500 MW)

Kommunernes mål

Forberedende arbejde i kommunen med overvejelser af potentialer, politiske ønsker, visioner og mål.

Fase 1 - Idé og igangsættelse

Debat

Kommunen udarbejder et debatoplæg og indkalder idéer og forslag. Her er det muligt for borgerne at bidrage med deres idéer og viden.

Lokale lodsejere, opstillere og andre interesserede har mulighed for, at stille forslag til kommunen om nye vindmølleområder.

Andre myndigheder

Kommunen skal høre andre berørte myndigheder

Høring

Kommunen skal høre borgerne. Der er krav til offentliggørelse og høring, men ikke til f.eks. afholdelse af borgermøder o. lign.

Behandling af bemærkninger

De bemærkninger borgerne og andre er kommet med behandles af kommunen og tages med i den videre planlægning.

Fase 2 - Kommuneplan og miljøvurdering

Udarbejdelse af planforslag

Kommunen udarbejder et forslag til kommuneplan eller kommuneplantillæg over de nye vindmølleområder. Samtidig laves der en vurdering af planens miljøkonsekvenser.

Offentliggørelse af planforslag

Planforslaget offentliggøres og der er herefter høring i min. 8 uger. Her har borgere og andre, mulighed for at kommentere på planen.

Godkendelse

Byrådet tager stilling til planen.

Offentliggørelse af endelig vedtagne plan

Kommuneplan og miljøvurdering offentliggøres, med efterfølgende klagefrist på 4 uger.

Fase 3- Konkret ansøgt vindmølleprojekt, lokalplan/kommuneplan-tilæg og VVM

Den proaktive borger kender planerne og deres fremdrift. Der informeres om planerne og 8 ugers høringsfristen, til borgerne

Høringsfrist min. 8 uger
(vindmølleplan oftest konkret og erfaret)

Fase 4 - Realisering af vindmølleprojekt

Borgerne lever med eller på trods af møllerne. Forskellig oplevelse af fordele/ulemper. Nogle investerer og bliver medlem af vindmøllelaug

- Myndighed - bestående af politikere og embedsmænd
- Erhverv - bestående af lodsejere og opstillere
- Borger - bestående af reaktive borgere og proaktive borgere

Fase 3 - Konkret vindmølleprojekt

Ansøgning

Opstiller/bygherre sender en ansøgning til kommunen.

VVM-pligt

Kommunen afgør om der er VVM-pligt på projektet, herefter klagefrist på 4 uger.

Debat

Kommunen udarbejder et debatoplæg og indkalder idéer og forslag. Her er det muligt for borgerne at bidrage med deres idéer og lokale viden.

Udarbejdelse af planforslag

Udarbejdelse af forslag til kommuneplantillæg, lokalplan, miljøvurdering og VVM.

Offentliggørelse af planforslag

Offentliggørelse af planforslag med min. 8 ugers høring. Her har borgere og andre mulighed for at kommentere planerne og vurderingen af miljøkonsekvenser.

Borgerinddragelse

Borgerne skal høres (obligatorisk iflg. Planloven og VE-loven). Opstiller skal invitere til informationsmøde og fortælle om VE-lovens ordninger.

Salg af andele

Køberetsordningen giver naboer og kommunens borgere mulighed for at købe andele i vindmøllerne. Udbud af andele skal annonceres i lokalaviserne.

Erstatning for værditab

Værditabsordningen giver naboer mulighed for at søge erstatning for værditab, hvis der stilles vindmøller op i nærheden af deres ejendom.

Behandling af bemærkninger

De bemærkninger, borgerne og andre er kommet med i høringen, behandles af kommunen. Der udarbejdes en hvidbog til politisk behandling, som også udsendes til berørte parter i sagen. Hvis der er behov for det, revideres planforslagene ud fra de indkomne bemærkninger.

Vedtagelse

Byrådet tager stilling til planforslag.

Offentliggørelse af endelige vedtagne planer

Kommuneplantillæg og lokalplan offentliggøres, med efterfølgende klagefrist på 4 uger.

Behandling af klager

Natur- og Miljøklagenævnet behandler eventuelle klager. Der er op til 12 mdr. behandlingstid

Fase 4 - Realisering af vindmølleprojekt

VVM-tilladelse

Kommunen udsteder en VVM-tilladelse på baggrund af den VVM-redegørelse der er lavet for det konkrete projekt.

Anmeldelse

Opstiller sender anmeldelse til kommunen.

Møllerne stilles op

Bygherre bestiller vindmøllerne og opfører dem efter de vedtagne planer. Møllerne nettilsluttes.

Embedsmand

Kommunalt niveau

”Set med myndighedsbriller skal vi følge reglerne, og ikke nødvendigvis mere. Så ofte undersøger man hvilken radius, man skal kommunikere ud indenfor”

Rolle

Er kommunens vindmølleplanlægger og administrative knudepunkt.

Står for den faglige og juridiske kvalitetssikring af forslag og rapporter, så det sikres, at alle regler og procedurer følges.

Står for processen med at informere og involvere borgerne.

Karakteristik

En løsningsorienteret, empatisk, professionel person, der samler trådene og formår at vinde folks tillid gennem lydhørhed og faglig integritet.

Samarbejder med alle aktører og interessenter, men bruger mest tid på samarbejdet med opstiller om de konkrete ansøgte projekter.

”Vi skal balancere mellem fakta, faglighed og følelser. Der kommer meget i spil, og alle skal høres og have svar”

Behov

At der er politisk klare udmeldinger og beslutninger, som holdes.

At der er afsat tidsmæssige og økonomiske ressourcer til både sagsbehandling og borgerinddragelse.

At holde sig opdateret med nyeste viden og have mulighed for intern og ekstern faglig sparring.

”Det kan være godt og givtigt at få borgerne med, men det kan både forhindre og forlænge. Så for os skaber det mere arbejde”

Udfordringer

At det politiske landskab er dynamisk, så beslutninger og dermed administrative mandater kan ændre sig.

At fordele og prioritere sin arbejdsindsats mellem lovgivning, politik og udvikling med knappe ressourcer til rådighed.

At balancere de samfundsmæssige interesser, som ekspert på det tekniske, lydhør overfor det økonomiske og garant for og facilitator af det demokratiske.

tiske. At være en lydhør kontaktperson for meget forskellige aktører med politiske, økonomiske og følelsesmæssige interesser på spil.

At få ressourcemæssig og politisk opbakning til at turde og kunne den gode inddragelse.

At have kompetencer og værktøjer til god borgerinddragelse samt mulighed for videndeling mellem kommuner, NST, Energinet m.fl.

”Det kan jo være svært for lodsejere at blive udstillet som dem, der bare skal tjene penge, på bekostning af naboer. De er jo blevet udpeget af os”

Politiker

Kommunalt niveau

”Jeg ved efterhånden, hvilke indvendinger folk kommer med, og hvad man kan sige, for at være på forkant med hvad de tvivler på”

Rolle

Er politisk beslutningstager og med til at forhandle visioner og vedtage konkrete vindmølleprojekter i kommunen. Skal som folkevalgt varetage både sit partis politiske interesser, og repræsentere byrådet og den fælles kommunale politik, der udtrykkes i kommuneplanen. Står på mål for sin politik og i front overfor borgerne ved borgermøder.

Karakteristik

En person som forstår både at forhandle, debattere og lytte, og som kan forklare, argumentere og indbyde til samarbejde.

”På det ideelle borgermøde får man mulighed for at spørge ind til høringsmaterialet. Det gør folk klogere og mere oplyste”

Arbejder både taktisk og strategisk og sætter sig ind i de tekniske, økonomiske og følelsesmæssige argumenter omkring vindmøller.

Behov

At der er klare retningslinjer fra Folketing, ministerier og KL.

At flertallet i byrådet bakker aktivt op om politiske beslutninger.

At kommunens Teknik og Miljø forvaltning bistår med støtte og god sagsbehandling.

At der er klar arbejds- og rollefordeling ved borgermøder.

At der afholdes gode borgermøder, som sikrer både en god proces og et godt resultat i forhold til at nå kommunens mål.

Udfordringer

At balancere rummet for demokratisk indflydelse i forhold til politiske visioner, kommunens økonomi og ressourcer samt love og regler.

”Det kan ikke gøres mere demokratisk, end vi gør. Vi følger reglerne. Det kan dog muligvis forklares bedre”

At skulle navigere i et lokalt terræn, hvor man ikke helt kender, og ikke bør kende, de lokale motiver og magtstrukturer.

At være beslutningstager og opdragsgiver og samtidig skulle overlade aktiviteter til private interessenter.

At tale i øjenhøjde med borgerne om komplekse aspekter ved vindmøller, og undgå at tale hen over hovedet på eller ned til dem.

At få forklaret og diskuteret diverse aspekter på rette tidspunkt og måde, for at imødekomme og mindske eventuel mistillid og tvivl.

”Det bedste man kan gøre, er at investere i møllerne, så når de står og summer, kan man tænke på, at det er en økonomisk fordel for en selv”

Lodsejer

Lokalt niveau

”Det er en balance. Som lodsejer er man måske lidt bange for, at det kan blive misforstået, hvis man selv inviterer folk med. Man vil jo ikke 'lokke' folk til noget”

Rolle

Er lokale jordejere som ejer de områder, som er egnede eller udpegede til vindmølleopsætning. De bliver ofte enten kontaktet proaktivt af opstillere med henblik på salg eller leje af jord, eller tager selv initiativ til et vindmølleprojekt. De har økonomisk interesse i vindmøller, og arbejder tæt sammen med opstillere revisorer, advokater og andre professionelle om at realisere projektet.

Karakteristik

En person som typisk er lokal landmand og/eller godsejer med både social og historisk relation til naboer og folk i området. Er som erhvervsdrivende og lokal aktør drevet af hensyn til både økonomi og sin sociale position i nærområdet.

Er eller bliver vidende om mølletyper, mølleplanlægning og regler og forretning på området undervejs i planlægningsprocessen.

Behov

At kunne udvide og udvikle sin forretningsportefølje og dermed sikre økonomisk overskud gennem vindmøller som investeringsområde. At sikre sig en god social position i lokalområdet, som man har rødder i før og forsat tilknytning til efter vindmølleopsætning på ens jord.

At få naboer og folk i nærområdet med i projektet på måder, hvor vindmøllerne bliver et aktiv for og et bidrag til udvikling af lokalområdet. At få professionel assistance fra og samarbejde med myndigheder og opstillere.

”Alle beregninger og undersøgelser, VVM-rapport og selve lauget, sætter jeg professionelle folk til. De er jo eksperterne”

Udfordringer

At traditionel landbrugsdrift giver faldende udbytte, hvilket medfører stort økonomisk incitament til at lægge jord til vindmølle drift.

”Vindmøller er jo et 25-30 års øjebliksbillede. Man kan tage dem ned igen og de efterlader ikke et stort hul i jorden eller andre skader”

At skulle balancere mellem hensynet til den økonomiske interesse i vindmølleprojekter og den sociale og lokale position i nærområdet uden at skabe mistillid og splid.

At finde kreative måder til at involvere og skabe ejerskab omkring projekterne hos naboer og i lokalområdet, så de får og oplever positivt udbytte og udvikling.

”Mange historier cirkulerer, og de svarer ikke til den enorme udvikling, der er sket. Møllerne er uden gearkasser i dag og larmer mindre. De seks møller vi har tilsammen dækker næsten hele storkommunens private elforbrug”

Inddragelse samt mulighed for videndeling mellem kommuner, Naturstyrelsen, Energinet m.fl.

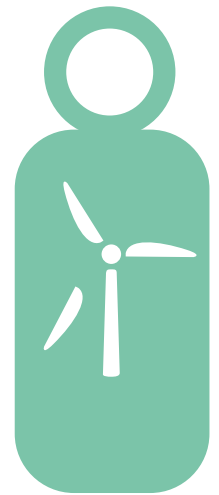

Opstiller

Nationale eller lokale firmaer, som arbejder på lokalt niveau

”Man kunne jo for eksempel lade alle naboer indenfor 1 km afstand få gratis strøm. Det svarer til ca. 8000 kr. om året”

Rolle

Er ofte en proaktiv driver af vindmølleprocessen, som kontakter og samarbejder med lodsejere om potentielle eller konkrete projekter.

Har stor økonomisk interesse i vindmøller, og samarbejder med kommunen i bredt omfang for at sikre, at projekterne realiseres.

Afholder ofte den tekniske del af borgermøderne.

Karakteristik

En person som er teknisk og faglig ekspert i forhold til vindmøller.

Er ofte drevet af både økonomiske hensyn og overbevisning om vindenergi som løsning på energiproblemer og bidrag til lokal og national udvikling.

”Med møllerne udnytter vi vindens ressourcer og hjælper landets økonomi. Det er sund fornuft”

Er både resultat- og procesorienteret: Er åben for kreative måder til at skabe en god proces og lokalt ejerskab, som sikrer at vindmøllerne bliver opstillet i sidste ende.

Nogle betaler engangsbeløb for at købe jord og rettighederne til projektet hos lodsejere, andre er timelønnede af en opdragsgiver.

Behov

At kunne drive og udvikle og sikre forretningens indtjening.

At politikerne (nationalt, KL og kommunalt) er vedholdende i deres visioner og beslutninger om vindmøller.

”Man skal starte højere oppe. Regeringen og KL skal sige 'det er det vi vil'. Og at alle skal bidrage til at finde pladsen. Der er brug for 6-7 møller pr. kommune”

At borgerprocesser er smidige og succesfulde, så der sikres lokal forankring, så projekterne godkendes og realiseres.

At kunne samarbejde mere effektivt og frugtbart med både embedsmænd, lodsejere og borgere.

”Man opnår klart det bedste resultat ved at inddrage folk. Det er ikke godt at trække noget ned over hovedet på folk. Det er ligesom i ledelse.”

Udfordringer

At man konkurrerer med andre opstillere om at vinde projekterne, og i processen får allieret sig med udvalgte lokale lodsejere med risiko for at skabe spild i lokalsamfundet.

At skulle forklare komplekse spørgsmål, krav, regler og processer til borgerne og derigennem skabe opbakning til projekterne.

At gennemføre komplekse målinger og undersøgelser, som skal indgå i projektet.

At vinde både politisk, kommunalt og borgermæssigt gehør for at prioritere nye kreative processer og løsninger, som skaber lokalt eierskab og accept.

Proaktive borgere

Lokalt niveau

”Jeg er ikke med i planlægningsprocessen men ved, det sker, og siger noget eller tager del, når det er relevant”

Rolle

Er lokal borger med overblik over og indblik i politik og processer, og som derfor involverer sig aktivt i vindmølleplanlægning med sin modstand eller velvilje tidligt i processen. Er sjældent mod vindmøller generelt, men kan være enten for eller imod konkrete projekter i nærområdet – dog oftest for, og i så fald eventuelt som anpartshaver eller i laug.

”I ’89 satte vi den første vindmølle op og året efter endnu en. Den første tjente sig ind på 4 år, den næste var lidt længere – 5 år tror jeg. Det har været en god investering”

Karakteristik

En person som ofte er politisk interesseret og engageret, fx som aktiv i foreninger, bestyrelser eller laug, og som kan være enten højre- eller venstreorienteret. En del forholder sig til vindmøller i både nationalt, regionalt og lokalt perspektiv.

”Jeg er med i Dansk Naturfredningsforening og aktiv i biografen og medborgerhuset, så jeg er nok en foreningsmand. Og med vindmøller er jeg ensidig – jeg er for vindmøller, jeg er en ’vindkraftmand”

Har eller tilegner sig hurtigt relativ stor viden om vindmøller og planlægningsprocesser og formår i udpræget grad at navigere i forhold til planlægningens komplekse forløb og faser, dokumenter, frister og aktører, for at fremføre sine holdninger og søge indflydelse.

Behov

At kunne opnå indflydelse på, hvordan vindmølleprojekterne realiseres bedst muligt.

At kunne overbevise andre aktører om både de visionære, ideologiske og økonomiske (oftest) fordele ved vindmøller.

”Jeg synes vi skal eje vores energi fælles. Der er forskel på om et mølleprojekt er et nabo-projekt eller for pengemænd”

At planprocessen indeholder gode muligheder og tid til dialog om, hvordan vindmølleprojekterne kan realiseres bedst muligt til gavn for alle.

Udfordringer

At de andre mere reaktive borgere, og især de unge borgere, ikke følger med i politik, og slet ikke lokalpolitik.

”Jeg følger med i avisen. Mange holder ikke avis og er ikke opmærksomme på, hvad der sker i nærområdet. Jeg har information nok, og ellers kunne jeg jo komme til borgermødet. Masser af mennesker følger ikke med.”

At noget modstand opstår som resultat af manglende kendskab, der kunne være imødekommet med mere information, viden og kendskab

At det i det nuværende planlægningsforløb er svært at finde rum og tid til den gode dialog.

”Ud over økonomi er der også miljøinteresser i det”

”Det er blevet sværere at stille vindmøller op, fordi de er blevet store. Dem der står der i forvejen er mindre og dermed mindre 'farlige'. Og hvorfor så stille nye vindmøller op, når der ikke er modstand mod de møller vi har?”

Reaktive borgere

Lokalt niveau

”Det er svært at tage stilling til noget, man ikke kan se”

Rolle

Er lokal borger som først sent i planlægningsprocessen bliver opmærksom på vindmølleplanerne og de mulige indvirkninger på nærområde og dagligdag, herefter reagerer de med spørgsmål, usikkerhed og aktivitet. Er sjældent mod vindmøller generelt, men kan være enten for eller imod konkrete projekter i nærområdet.

”Jeg har ikke hørt om, at der er vindmøller på vej, men jeg synes umiddelbart det er lidt miljøsvineri, at de står og flyder overalt efterhånden”

Karakteristik

En person som i høj grad kerer sig om det lokal og nære, men som ikke kender, hverken kommuneplan eller nationale diskussioner om vindmøller i detaljer. Har minimal eller ingen forudgående viden om vindmøller. Forholder sig til økonomi, politik, placering, høringspligt og egne rettigheder, men også til emner som æstetik, sundhed, naturbevarelse, dyrevelfærd, privat ejendomsret - ofte ud fra et lokalt perspektiv. Kan føle sig 'tromlet' af systemet eller forvirret af regler, frister, svært sprog, alliancer og processer, som er svære at forstå.

”VVM-rapporten er på 200 sider og i et svært sprog med regler og paragraffer. Der er kort klagefrist, og det kræver meget arbejde at komme ind i stoffet”

Behov

At blive informeret, inddraget og involveret i vindmølleplanlægning meget tidligt i processen, så man har indflydelse og bliver hørt.

At ens tvivl og eventuelle modvilje bliver taget alvorligt og imødekommet gennem dialog og med forklaring og forståelse - også for de følelsesmæssige argumenter.

At vide hvor man kan henvende sig for at få hjælp til at forstå og opklare spørgsmål, og at man bliver mødt med god myndighedsservice.

At vindmølleprojekternes mulige konsekvenser (økonomi, naturpåvirkning, skyggekast, støj mv.) for en selv og nærområdet er anskuelige og visualiserbare.

Udfordringer

At kommunens måde at melde mulige vindmølleplaner ud på enten er i for lille radius, på måder som ikke rammer målgruppen, eller i sidste øjeblik, så man oplever at blive kastet ind i processen.

”Personlige breve fra kommunen skal oplyse borgerne om sådanne planer langt tidligere – før man overhovedet har vedtaget noget”

At høringsfrister er korte og borgermøde ofte opleves som informations- i stedet for dialogmøder, som skal hastes igennem.

”Der blev ikke taget referat til borgermødet, der var ikke spørgetid, der var ikke pause, og der var ikke stole og borde til alle”

”Under borgermødet blev der hele tiden sagt, nu skal vi videre og være færdige til kl. 22. Det var et salgsmøde”

At det kræver meget arbejde at sætte sig ind i tekniske og tunge rapporter og dokumenter, som ofte er skrevet i et svært sprog.

At man oplever, at processen er styret af andre og derfor ikke har tillid til aktørers, rapporters og udmeldingers uvildighed

At man har svært ved konkret at forestille sig vindmøllernes positive og negative konsekvenser og muligheder for nærområdet.

”Er der en skjult agenda? Der bliver lavet særregler for det ene og det andet og suspenderet i ét væk”

At mødes

Billeder og refleksioner fra en første testaften på netværksdrevet vindmølleplanlægning

Af Antropologerne

Mennesker har alle dage mødtes og har i alle tider udviklet former, regler, skikke og forskrifter for 'mødet'. Hvordan man mødes, er afhængig af, hvorfor vi mødes, og hvad vi mødes om. Vi mennesker mødes til hverdag og ved særlige lejligheder, både til festlighed og i strid. Langt de fleste af os foretrækker det første fremfor det sidste.

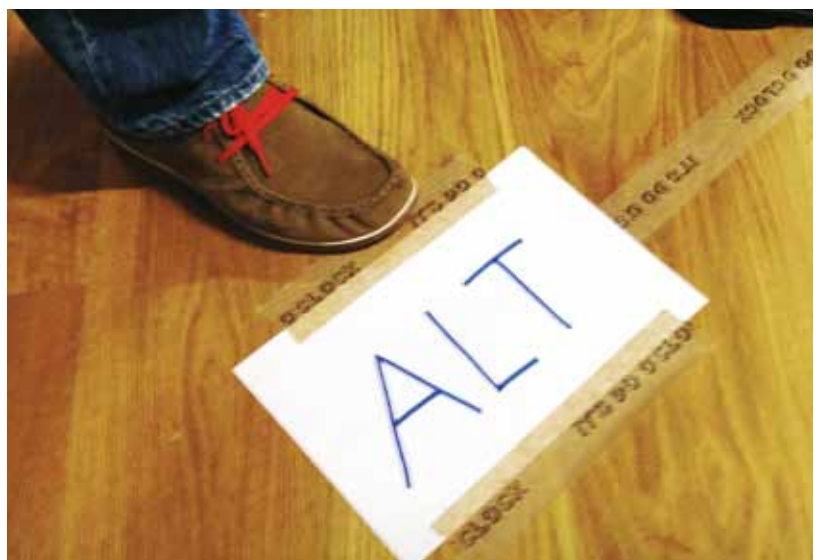
Der findes ingen endegyldig opskrift på, hvordan man bedst samler mennesker om vindmøller, eller på hvordan man bedst inviterer borgerne ind i en planlægningsproces. Hvis du kun er optaget af, hvordan man gør, og helst bare vil have en borgerinddragelse overstået og tjekket af hurtigst muligt, så er der noget vigtigt, du har glemt. For hvis du kun interesserer dig for hvordan, så overser du to andre vigtige ting, nemlig 1) hvad du vil med din aktivitet og 2) hvorfor, altså grunden til, at du vil det (eller det, du siger, du vil): Borgerinddragelse. Så en borgerinddragelse har – ganske som andre menneskelige møder – ikke blot et hvordan, men også et hvad og især et hvorfor. Og i sidste ende er borgerinddragelse netop det: Mødet mellem mennesker. At mødes.

Den aften, i december 2013, hvor vindmøllerejseholdet, Antropologerne og Kalundborg Kommune valgte at kalde til workshopaften under titlen 'Mennesker og vindmøller', var en test. Den var en prøvehandling udi at samle mennesker på en ny måde og give dem anledning til at mødes på tværs af holdninger, erfaringer, fagligheder, personligheder, agendaer, tekniske forudsætninger og perspektiver. Aftenens *hvorfor* handlede om at være mere fælles og åbne om selve planlægningen af en vindmølleopsætning. Vi mødtes for at blive klogere, og for selve det at mødes faktisk, hvilket mange aktører i den gængse planlægning sjældent eller aldrig gør. Mødes. Aftenens *hvad* var ikke de konkrete mølleprojekter i Kalundborg. Hvad handlede dels om at dele den viden om den formelle planlægningsproces og de mange aktører og profiler, men også om at dele de bekymringer, oplevelser og den både tilbageholdenhed og fremadbrusen, som Antropologerne har set og identificeret i felten gennem interviews og besøg hos 15 forskellige mennesker. Aftenens *hvordan*

handlede om at skabe en uformel, respektfuld og konstruktiv ramme om at mødes som inspiration til fremtidige møder, og det handlede om at invitere alle til at bidrage med kreative forslag til fremadrettet at kunne håndtere de forskellige udfordringer i en planlægningsproces.

Der findes ingen endegyldig opskrift på hverken netværksdrevet vindmølleplanlægning eller succesfuld borgerinddragelse. Men der findes nogle principper eller ingredienser, som vi præsenterer her. Brug altid gode 'råvarer', som er behandlet ordentligt og har groet lokalt på markerne, i drivhuse, indenfor, udenfor eller vildt i dit lokalområde. Du kan bruge:

Én gratis middag på et gods bestående af mad, én genstand samt kaffe og kage til deltagerne. Tilfør eventuelt mere selv (find gerne en lokal leverandør som bidragsyder på dette). 1 invitation, du deler ud eller sender rundt via den forudgående aktivitet og samarbejdet op til eventen. 1 klar tilmeldingsfrist og angivelse af 2-3 kontaktpersoner, som svarer via mail eller opringning. Tilfør nu 1 loft på deltagerantal, brug gerne loftsmålet 50 mennesker. 1 fordelingsnøgle med målestokken 20 borgere til 10 opstillere/erhverv til 20 fra kommune og andre myndigheder. Røres sammen. Bobler i 3 timer i alt fra 17:30-20:30. Vi fik en fin ramme stillet til rådighed af en gods- og

vindmøllejejer i kommunen. Tak for det. Tilstræb uanset rammen, at skabe tryghed og dialog via en form på arrangementet, der ligner fest mere end workshop. Vi modtog deltagerne i et rum med smukt opdækkede borde, men uanset hvor, bør du sørge for at få hældt vand i glassene, og opfordre deltagerne til at skåle og hilse på hinanden med nik, ord og øjne. Giv folk aktørfarver på deres navneskilte, som man gensidig kan se, hvem der er borger, erhverv og myndighed, bland dem og lav gerne små 'festlege' både inden og efter maden. Vores program så således ud:

- 17.30 Ankomst - Introduktion, roller, navneskilte og startøvelse
- 17.45 Spisning - med videoindslag om borgerinddragelse
- 18.30 Orientering - oplæg om planlægningsforløb set fra forskellige aktørers perspektiv
- 19.15 Gruppearbejde - selvvalgte blandede grupper om fire overordnede emner
- 20.00 Afrunding - slutøvelse og orientering om den videre proces
- 20:30 Tak for i aften!

Vi mødtes for at tale, udveksle, lytte, lære, stå vores standpunkter og for at diskutere, men især producere input til hvorfor både myndighed og erhverv kan og bør blive bedre til at involvere naboerne til de projekter, der er på tegnebrættet, længe før det sker i dag. Tidlig involvering, mere kontakt parterne imellem, mindre berøringsangst, og et fælles ønske om at skabe en kvalificeret, værdig dialog, blev fremhævet undervejs i mødet.

Principper

"En god borgerinddragelse er en proces, hvor man tidligt i udviklingen hiver civile aktører, borgere og interessenter - altså alle dem der har en interesse i et projekt - med ind i projektet inden alt for meget er fastlagt. Og dér er det vigtigt, at man fra opdragsgivers side er meget tydelig om, hvad der er til diskussion, og hvad de forskellige aktører har mandat til at påvirke i processen. Har de reel beslutningskompetence? Er det bare ideer og sjove inputs man vil have? Vil man høre, hvor deres bekymringer ligger? Eller kan de rent faktisk være med til at præge nogle af de store beslutninger? Det skal være meget tydeligt, hvad man kan og ikke kan i den proces," siger den ekspert i interessent- og brugerinddragelse, som Antropologerne har lavet et kort videointerview med, og som blev afspillet midtvejs i middagen som et samtaleforstærkende element.

Anne-Katrine Hornemann nævnte desuden en række fordele ved borgerinddragelse. Dels at man kan ende med at opnå større velvilje, større lokalt ejerskab omkring et projekt, og dels at man kan få en langt bedre proces. Ved at mødes og samles i lokalområdet kan der nemlig vise sig muligheder for at bringe ideer i spil, som kan udmønte sig i, at man i lokalområdet selv driver et projekt, eller kobler sig på et større. I en sådan proces får man tænkt tanker som opdragsgiver måske ikke selv ville have tænkt, og det er med til at skabe en helt ny type innovation i en projektproces.

Grupperne diskuterede og producerede input til emnerne: 1) tidligere inddragelse i kommunens planlægning 2) gi' noget igen til borgere og lokalområde 3) netværksdrevet vindmølleplanlægning og 4) bekymringer, forståelse og formidling af viden og debat om vindmølletemaer som fx støj, skyggekast, størrelse og indvirkning på dyreliv og sundhed.

Hvorfor borgerinddrage? At blive hørt og inddraget i beslutninger om forhold, der vedrører én, er en demokratisk værdi og rettighed. Det er ofte besværligt, ja. Det tager tid og ressourcer, ja. Men kommunerne, vindmølleopstillerne og lodsejerne hvis jord, en mølle kan og skal stå på, oplever naturligt nok også, at hvis de IKKE hører og inddrager de berørte, så kan et vindmølleprojekt blive ganske besværligt at få igennem og ofte fører det til frustrationer, klager, forsinkelser, et stort 'spild' af tid og ressourcer og måske splid i et lokalsamfund.

En offensiv kommunal og erhvervs-mæssig strategi kan derfor være at give tid og ressourcer først og tidligt i stedet for at (risikere at) spilde tid og ressourcer til sidst.

Hvad skal vi inddrage borgerne i? Den overordnede politiske beslutning om vindmøller på land ER jo taget af regeringen og folketinget i det vedtagne energiforlig. Hvad skal vi gå sammen om, hvad er der tilbage til fælles drøftelse skal afklares. Og mange efterspørger politisk lederskab på både nationalt, tværkommunalt og kommunalt niveau. "Vi står ved vores beslutninger, de er ikke til at ændre, men hvor og hvordan og hvorfor, vi gør det, skal vi da bestemt tale om," kunne mange ønske sig at høre.

Hvordan gør man? Ja der er ikke en endegyldig opskrift. Men prøv det og vov det. Gå ud. Tag kontakt. Saml folk. Ræk ud. Giv. Brug lige dele åbenhed, dialog og inddragelse.

Anne-Katrine Hornemann
Arkitekt og ekspert i interessent- og brugerinddragelse
Blue Bakery

Potentialer i netværksdrevet planlægning

FORTÆL OG INVOLVER MEGET TIDLIGERE END DU GØR I DAG!

De tanker og ideer, som mennesker har og deler ud af, når de enten er motiverede eller pressede – hvilket mange af deltagerne i dette pilotprojekt var – gør, at vi allerede nu kan liste nogle råd og potentialer for fremtidens vindmølleplanlægning.

Vi har listet rådene og potentialerne herunder i forhold til de enkelte faser i planlægningsforløbet.

Fase 0 - Ramme

Kommunen inddrager foreninger, skoler, borgere, små og store landsby- og bysamfund, unge, gamle og interessenter, der kan have en interesse i debatten eller går på tværs i debatten om de politiske ønsker og potentialerne for vindmøller på land.

Ikke kun formanden for kommunens teknik- og miljøudvalg skal stå på mål for kommunens visioner; flere politikere skal stille op og deltage og på den måde understøtte byrådets vindmøllepolitik.

Kommunen, erhverv, foreninger eller naboer til vindmøller inviterer på tur, på besøg og til debat. Værdig meningsudveksling fremmes. Allerede her kan man tage på besøg i områder, hvor der er opstillet vindmøller, og tale med naboerne om deres oplevelser, for at afmystificere og afklare, hvad det vil sige at være nabo til en vindmølle og hvilke muligheder og bivirkninger det har for et lokalområde.

Fase 1 - Idé og igangsættelse af vindmølleplanlægning

Kommunen kan støtte borgergrupper i at stille forslag og med finansieringsmodeller, så der modtages bredere forslag. Her kan man fx overveje løsninger, hvor vindmøllenaboer får gratis strøm, at en provision af årligt overskud går til lokale

foreninger eller projekter, at der opsættes bredbåndssendere i møllerne til bedre mobildækning af lokalområdet – kun fantasien sætter grænser!

Kommunen får hjælp af aktørerne fra fase 0 til at lave og formidle debatoplæg og indkalde ideer og forslag gerne med brug af nye/flere medier og fx personlige breve med mere visuel og grafisk præge end blot tekst.

Fase 2 - Udpegning af vindmølleområder

Kommunen involverer sit netværk af borgere, foreninger og interessenter i arbejdet med miljøvurdering.

Kommunen offentliggør planforslag i meget længe tid end 8 uger før høringsfrist og finder/udvikler målgrupperettede former for formidling

Fase 3 - Konkret ansøgt vindmølleprojekt

Kommunen og opstillernes eksperter involverer det nu etablerede netværk af borgere, foreninger og interessenter i arbejdet med eksempelvis målinger, vindmøllelaug, placering, finansiering mv.

Kommunen finder nye former for formidling af afgørelser og dokumentation fra hvidbogen, med kortere og ikke så svær teknisk tekst og fx online udgaver af dokumenterne med interaktive 3D-animationer som visualiserer vindmøller i et konkret lokalområde, så fx størrelse og skyggekast bliver mere forståeligt. På lignende vis kan støjniveauet fx anskueliggøres, ved at give folk mulighed for at lytte til lydoptagelser af vindmøller.

Fase 4 - Realisering af vindmølleprojekt

Realisering og fejring af etablerede modeller for bidrag til området fra vindmølleprojektet.

Overordnede råd

Er du kommune, så tal med din borger. Og mød dem. Opsøg dem. Involver dem. Inviter dem ind og skab forbindelser og netværk mellem dem, så de selv kan løfte videre i fællesskab. Og se ikke lovkrav om minimumsfrister som standardfrister; prioritér tiden til en god proces – det sparer tid i det lange løb.

Er du lodsejer mangler du måske ikke anledning til at møde borgerne, men sørg for også at få de reaktive borgere med, som jo kan reagere ganske aktivt, når sagen først kommer dem for øje. Er du sent ude, så sørg for at svare velvilligt på deres spørgsmål, tak dem for deres invitationer og mød helst og gerne op til deres møder.

Miljøministeriet
Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
www.nst.dk

